

Qabul qilindi: 15.10.2024

Chop etildi: 30.11.2024

UDK:93/94

**MARKAZIY OSIYO VA KO'RFAZ
MAMLAKATLARI DOIRASIDA O'ZBEKISTON
VA SAUDIYA ARABISTONI
MUNOSABATLARINING TARIXI,
RIVOJLANISH DINAMIKASI VA
ISTIQBOLLARI**

*Kamoliddinov Farrux Burxoniddin o'g'li, O'zRFA Abu Rayhon
Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti tayanch doktoranti*

**HISTORY, DEVELOPMENT DYNAMICS AND
PROSPECTS OF RELATIONS BETWEEN
UZBEKISTAN AND SAUDI ARABIA WITHIN
THE FRAMEWORK OF CENTRAL ASIA AND
THE GULF COUNTRIES**

*Kamoliddinov Farrukh Burkhoniddin ugli, a doctoral student at
the Al-Biruni Institute of Oriental Studies, Uzbekistan Academy
of Sciences*

**ИСТОРИЯ, ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ И
ПЕРСПЕКТИВЫ ОТНОШЕНИЙ
УЗБЕКИСТАНА И САУДОВСКОЙ АРАВИИ В
РАМКАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ И СТРАН
ПЕРСИДСКОГО ЗАЛИВА**

<https://orcid.org/0009-0007-8423-7193>

e-mail:
kamoliddinov9494@gmail.com

*Камолиддинов Фаррух оглы, докторант Института
востоковедения имени Абу Райхана Беруни Академии наук
Республики Узбекистан*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining bugungi kunda xalqaro maydonda olib borayotgan iqtisodiy hamkorlik aloqalari uning strategik joylashuvi, tabiiy resurslar boyligi va dunyoning iqtisodiy markazlaridan biri bo'lgan Arab davlatlari orasida yetakchilaridan biri hisoblangan Saudiya Arabiston Podshohligi bilan rivojlanayotgan munosabatlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, Saudiya Arabistoni Podshohligi, Fors ko'rfazi, Markaziy Osiyo, president, aloqalar, savdo, iqtisodiy, siyosiy, investitsiya.

Abstract: This article analyzes the economic cooperation relations of the Republic of Uzbekistan in the international arena today with its strategic location, wealth of natural resources, and developing relations with the Kingdom of Saudi Arabia, which is one of the leaders among the Arab countries, which is one of the economic centers of the world.

Key words: Uzbekistan, Kingdom of Saudi Arabia, Persian Gulf, Central Asia, president, relations, trade, economic, political, investment.

Аннотация: В данной статье анализируются отношения экономического сотрудничества Республики Узбекистан на международной арене сегодня с ее стратегическим расположением, богатством природных ресурсов, а также развивающимися отношениями с Королевством Саудовская Аравия, которое является одним из лидеров среди арабских стран, которое является один из экономических центров мира.

Ключевые слова: *Узбекистан, Королевство Саудовская Аравия, Персидский залив, Центральная Азия, президент, отношения, торговля, экономика, политика, инвестиции.*

KIRISH. Dastlabki diplomatik aloqalar oʻrnatilishi Saudiya Arabistoni Podshohligi va Oʻzbekiston Respublikasi oʻrtasidagi munosabatlar boshlanishi bevosita 1991-yilga borib taqaladi. Xususan, 1991-yil 30-dekabrda Saudiya Arabistoni Podshohi mustaqil Oʻzbekiston suvernitetini tan oldi. Diplomatik vakolatxonalar almashinuvi toʻgʻrisidagi bitim respublikamiz mustaqilligining ikkinchi yilida yaʼni 1992-yil aprel oyida Oʻzbekiston Respublikasi birinchi prezidenti Islom Karimovning Saudiya Arabistoniga rasmiy tashrifi chogʻida Saudiya Arabistoni Podshohi Fahd bin Abdulaziz bilan imzolandi[3]. Ikki mamlakatning diplomatik vakolatxonalari ochilishi bu tarxiy munosabatlar boshlanishining mantiqiy davomi sifatida 1992-yil noyabrda Jidda shahrida Oʻzbekiston Respublikasi konsulxonasi, 1995-yil may oyida Ar-Riyodda elchixonasi, 1997-yil 27-martda Toshkentda Saudiya Arabistoni elchixonasi ochilishi boʻldi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR

TAHLILI. Mazkur munosabatlarni yoritish boʻyicha adabiyotlarni quyidagicha tahlil qilish mumkin. Oʻzbekistonlik tarixchi, siyosatchi va iqtisodchilari tomonidan tahlil qilingan Z.Munavvarov, Sh.Yovqochev, S.Gʻafurov, tadqiqotlarida Fors koʻrfazi arab davlatlarining xalqaro va mintaqaviy jarayonlarda olib borayotgan siyosatini tahlil qilish orqali Markaziy Osiyo xususan Oʻzbekiston bilan ham oʻrnatilgan munosabatlarning tahliliga ham eʼtibor qaratilgan. Jumladan, Z.Munavvarovning asarida[6] Saudiya Arabistonning XX asrda global va mintaqaviy munosabatlarda Xususan Markaziy Osiyo respublikalari bilan oʻrnatilgan hamkorlik aloqalarining rivojlanish yoʻnalishlari va muammolari hamda gʻoyaviy qarashlardagi farqlari tahlil qilingan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Mazkur maqolada keltirilgan muammoni yoritishda metodologik jihatdan Oʻzbekistonlik olimlar tomonidan yaratilgan ilmiy asarlar hamda Oʻzbekiston va arab davlatlarining rasmiy saytlarida eʼlon qilingan materiallari tizimli ravishda kontent tahlil asosida oʻrganildi. Bunga qoʻshimcha ravishda maqolada fanlararo yondashuv usulidan ham keng foydalanildi hamda ikki mamlakat oʻrtasidagi munosabatlar xronologik usulda ham tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR. Oʻzbekiston va Saudiya Arabiston Podshohligi oʻrtasidagi diplomatik aloqalar 1992-yil oʻrnatilganidan soʻng, dastlabki aloqalar oʻrnatilishi uchun asosiy omil diniy omil sifatida eʼtirof etilgan[1]. Shu nuqtayi nazardan ham ikki mamlakatlar oʻrtasida dastlab haj va madaniy aloqalar rivojlana boshladi. Xususan, mustaqillikning dastlabki yilidan 1997-yilgacha respublikamizning 45 mingdan ortiq fuqarosi haj, 35 mingdan ziyod fuqarosi umra safarlarida boʻldilar[2]. Bundan tashqari Saudiya islomiy tashkilotlari va Islom taraqqiyot banki orqali Oʻzbekistonda bir qator ijtimoiy loyihalar qoʻllab-quvvatlandi.

Ikki mamlakat oʻrtasida 2000 – yillardan boshlab madaniy sohadan tashqari iqtisodiy sohada ham aloqalar rivojlana boshladi. Bunga ikki mamlakat oʻrtasida Oʻzbekiston Respublikasi va Saudiya Arabistoni qirolligi oʻrtasida savdo, iqtisodiyot, investitsiyalar, fan va texnika, madaniyat, sport va yoshlar ishlari sohasida hamkorlik toʻgʻrisidagi bitim asos boʻldi[8]. Yuqoridagi bitimni bajarilishi ustidan nazorat qilish maqsadida qoʻshma komissiya ham oʻz faoliyatini boshladi. Dastlab Saudiya Arabistoni neft-kimyo, qishloq xoʻjaligi va energetika sohalarida Oʻzbekiston bilan hamkorlik qilishga qiziqish bildirdi. 2002-yilda Oʻzbekiston — Saudiya Arabistoni oʻrtasidagi tovar aylanmasi 3,9 mln AQSH dollarini tashkil etdi[4]. Oʻzbekistonning Saudiya Arabistoniga eksporti, asosan, savdo va unga aloqador xizmatlardan iborat. Ayni paytda, Saudiya Arabistonidan shirinliklar, don, gilam va polni qoplaydigan mahsulotlar, oʻsimlik va mol yogʻi, mebel va choyshablar, spirtsiz ichimliklar, optika jihozlari, poyabzal, boʻyoqlar, oʻyinchoq va sport anjomlari olinadi[2].

Oʻzbekiston va Saudiya Arabistoni munosabatlari 2010-yillarda asosan Strategik hamkorlikning mustahkamlanishi mazmunini kasb etdi. Buning amaldagi harakatlari asoslaridan biri sifatida 2011-yil 25-aprelda imzolangan Eron Islom Respublikasi, Ummon Sultonligi, Turkmaniston va Oʻzbekiston Respublikasi Hukumatlari oʻrtasidagi xalqaro transport va tranzit yoʻlagini yaratish toʻgʻrisidagi Bitimni (Ashxobod Bitimi) koʻrstishimiz mumkin. Bu bitimga koʻra bitim

imzolagan Markaziy Osiyo respublikalari uchun transport koridori orqali Fors ko'rfaziga chiqish imkoniyati yaratiladi. Bu Saudiya Arabistonining Fors ko'rfazi orqali Markaziy Osiyoga kirib kelishiga imkon yaratdi.

O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Saudiya Arabistoni Podshohi Salmon bin Abdulaziz Ol Saudning taklifiga binoan 2017-yil 20-21-may kunlari Ar-Riyod shahrida bo'lib o'tgan Arab-musulmon mamlakatlari va AQSH sammitidagi ishtiroki, ikki tomonlama hamkorlik tarixida yangi bosqichni boshlab berdi. Davlatimiz rahbarining mazkur tashrif doirasidagi uchrashuvlarida ikki tomonlama munosabatlarni yanada rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlari kelishib energetika, infratuzilma va sog'liqni saqlash sohalarda qator kelishuvlar imzolandi. Yuqorida berilgan ikki yirik kelishuvlar O'zbekiston va Saudiya Arabistoni o'rtasidagi ikki tomonlama munosabatlarning rivojini ko'rsatib berdi.

Saudiya Arabistonining 2017–2021-yillarda O'zbekiston iqtisodiyotining turli tarmoqlariga kiritgan sarmoyalari sezilarli darajada oshdi va ikki tomonlama munosabatlarning butun tarixidagi ko'rsatkichlaridan oshib ketdi. Oxirgi besh yil ichida tovar aylanmasi sezilarli darajada oshdi.

O'zbekiston va Saudiya Arabistoni xalqaro va mintaqaviy tashkilotlarda bir-birini izchil qo'llab-quvvatlash orqali ikki tomonlama va ko'p tomonlama diplomatik aloqalarni mustahkamlamoqda. Saudiya Arabistoni Markaziy Osiyo mintaqasining strategik barqarorligiga alohida e'tibor qaratib, Markaziy Osiyoda yadro qurolidan xoli hudud to'g'risidagi rezolyutsiyani qabul qilishni qo'llab-quvvatlagan. Bundan tashqari, u BMT Bosh Assambleyasining Markaziy va Janubiy Osiyo o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni mustahkamlashga oid rezolyutsiyasiga ijobiy munosabat bildirgan.

2019-yilda Saudiya Arabistoni BMT doirasida ishlab chiqilgan "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" rezolyutsiyasi hammualliflaridan biri sifatida faol ishtirok etdi. Bu tashabbus diniy bag'rikenglikni rag'batlantirish hamda ekstremizmga qarshi kurashda xalqlararo muloqotni rivojlantirishga qaratilgan edi.

2020-yilda Saudiya Arabistoni O'zbekistonning BMT Inson huquqlari bo'yicha kengashiga a'zo etib saylanishi uchun ovoz berib, xalqaro hamkorlikda o'z faol qo'llab-quvvatlashini yana bir bor namoyon etdi. Shu bilan birga, qirollik

O'zbekistonning boshqa global va mintaqaviy tashabbuslarini ilgari surishda ham o'z hissasini qo'shdi. Bu hamkorlik ikki davlatning xalqaro maydondagi siyosiy hamkorlikni yanada kengaytirishga intilayotganligini ko'rsatadi.

O'zbekiston Saudiya Arabistonining xalqaro maydondagi turli tashkilotlar va qo'mitalarga a'zolicini qo'llab-quvvatlab, o'zaro siyosiy va diplomatik hamkorlikni mustahkamlamoqda. Jumladan, O'zbekiston Saudiya Arabistonining BMTning Ayollarga nisbatan kamsitishlarga barham berish bo'yicha qo'mitasi, Ijtimoiy-iqtisodiy kengash, Inson huquqlari bo'yicha kengash, Bola huquqlari bo'yicha qo'mitasi, va Irtiq kamsitishlarga barham berish bo'yicha qo'mitasidagi nomzodlarini qo'llab-quvvatlagan.

Bundan tashqari, Saudiya Arabistonining YUNESKO Ijroiya kengashi, Butunjahon merosi qo'mitasi, va "Axborot hamma uchun" dasturi bo'yicha hukumatlararo maslahatlar kabi muhim platformalardagi ishtirokiga ham yordam ko'rsatmoqda. Ushbu yondashuv ikki davlat o'rtasidagi xalqaro hamkorlikning kuchayishiga xizmat qilmoqda va BMTning davriy hisobot berishning universal mexanizmi doirasida ham o'z ifodasini topgan.

Ikki tomon milliy ma'ruzalarni muhokama qilish jarayonida ham bir-birini qo'llab-quvvatlab, inson huquqlari va xalqaro normalar ijrosini samarali monitoring qilishga hissa qo'shmoqda. Bu yondashuv nafaqat ikki tomonlama diplomatik rishtalarni mustahkamlash, balki global mintaqaviy barqarorlik va taraqqiyotga ham xizmat qiluvchi qadamdir.

Ikki mintaq vakillari o'rtasidagi munosabatlar 2020-yillarda integratsiya va xalqaro hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqdi. Ushbu davrda ikki davlat o'rtasidagi munosabatlar turli sohalarda, xususan, savdo, energetika va madaniyat yo'nalishlarida faollashdi. Natijada iqtisodiy aloqalar mustahkamlanib, investitsiya loyihalarini amalga oshirish bo'yicha hamkorlik kuchaydi. Shu bilan birga, tomonlar xalqaro tashkilotlar doirasida strategik masalalarda birgalikda ishlashni kuchaytirib, mintaqaviy barqarorlik va taraqqiyotga hissa qo'shishni maqsad qilganligi kuzatildi. Xususan bu ikki mamlakat aloqalarni 2023-yil 19-iyul kuni Saudiya Arabistonining Jidda shahrida bo'lib o'tgan "Markaziy Osiyo – Ko'rfaz arab davlatlari hamkorlik kengashi" yetakchilarining

birinchi sammiti doirasida ham ko'rib o'tadigan bo'lsak[7], ikki mamlakat o'rtasida texnologiya va investitsiya, "yashil" iqtisodiyot, savdo va transport aloqalarini mustahkamlash, ekologiya va iqlim o'zgarishi, turizm, madaniyat va ta'lim kabi qator muhim yo'nalishlarda amaliy hamkorlikni kengaytirish borasida kelishuvlar amalga oshirildi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, O'zbekiston va Saudiya Arabistoni munosabatlari 1992-yilda diplomatik aloqalar o'rnatilgandan buyon sezilarli darajada rivojlanib, dastlab diniy va madaniy sohalarda hamkorlik bilan boshlangan. Haj va umra safarlari, shuningdek, Saudiya Arabistonining ijtimoiy loyihalarga ko'rsatgan yordami ikki mamlakat aloqalarini mustahkamlagan. Saudiya Arabistoni tomonidan kiritilgan sarmoyalar va tovar aylanmasining oshishi iqtisodiy aloqalarning izchil rivojlanishini ta'minladi.

Mintaqaviy va xalqaro tashkilotlardagi o'zaro qo'llab-quvvatlash hamkorlikning kengayishiga xizmat qilmoqda. BMT, YUNESKO va boshqa tashkilotlardagi faoliyat ikki mamlakatning xalqaro maydondagi siyosiy hamkorligini mustahkamladi. Jidda shahrida 2023-yilda bo'lib o'tgan sammit doirasida texnologiya, yashil iqtisodiyot, transport, turizm va ta'lim kabi sohalarda yangi kelishuvlar imzolandi. Umuman olganda, O'zbekiston va Saudiya Arabistoni o'rtasidagi hamkorlik iqtisodiy, madaniy va siyosiy yo'nalishlarda izchil rivojlanib bormoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdusattorov A. A. Fors ko'rfazi davlatlari tashqi siyosatida islom omilining siyosiy tahlili. Toshkent. 2002. – B 271.
2. Mirabzalov M. M. Iqtisodiy taraqqiyot modellarida sanoat ishlab chiqarishni diversifikasiyalash muammolari (Saudiya Arabistoni va O'zbekiston misolida) Toshkent. 2014. – B 250.
3. Tolipov M. Sh. Fors ko'rfazi neft eksport qiluvchi mamlakatlari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining xususiyatlari. Toshkent 2009. – B 175.
4. G'afurov, S.M. Fors ko'rfazi arab davlatlari va O'zbekiston Respublikasining mintaqaviy va umumjahon xavfsizlikni ta'minlashdagi mavqei. Siyosiy fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. T., 2002. – B 190.
5. Баходиров Р.М. Мунавваров З.И., Абдухалимов Б.А. Султанат Оман: история, цивилизация, экономика, внешняя политика. Ташкент. Фан, 2015. – В 210.
6. Мунавваров,З.И. Страны аравийского полуострова в международных политических и экономических отношениях XX века. Т., 1997. – В 150.
7. <https://president.uz/oz/lists/view/6493>
8. <https://lex.uz/ru/docs/-1594935?ONDATE=22.01.1997>

